

Tofteryds kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med utvändig restaurering och ny tillgänglighetsramp. Tofteryds socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Tofteryds kyrka

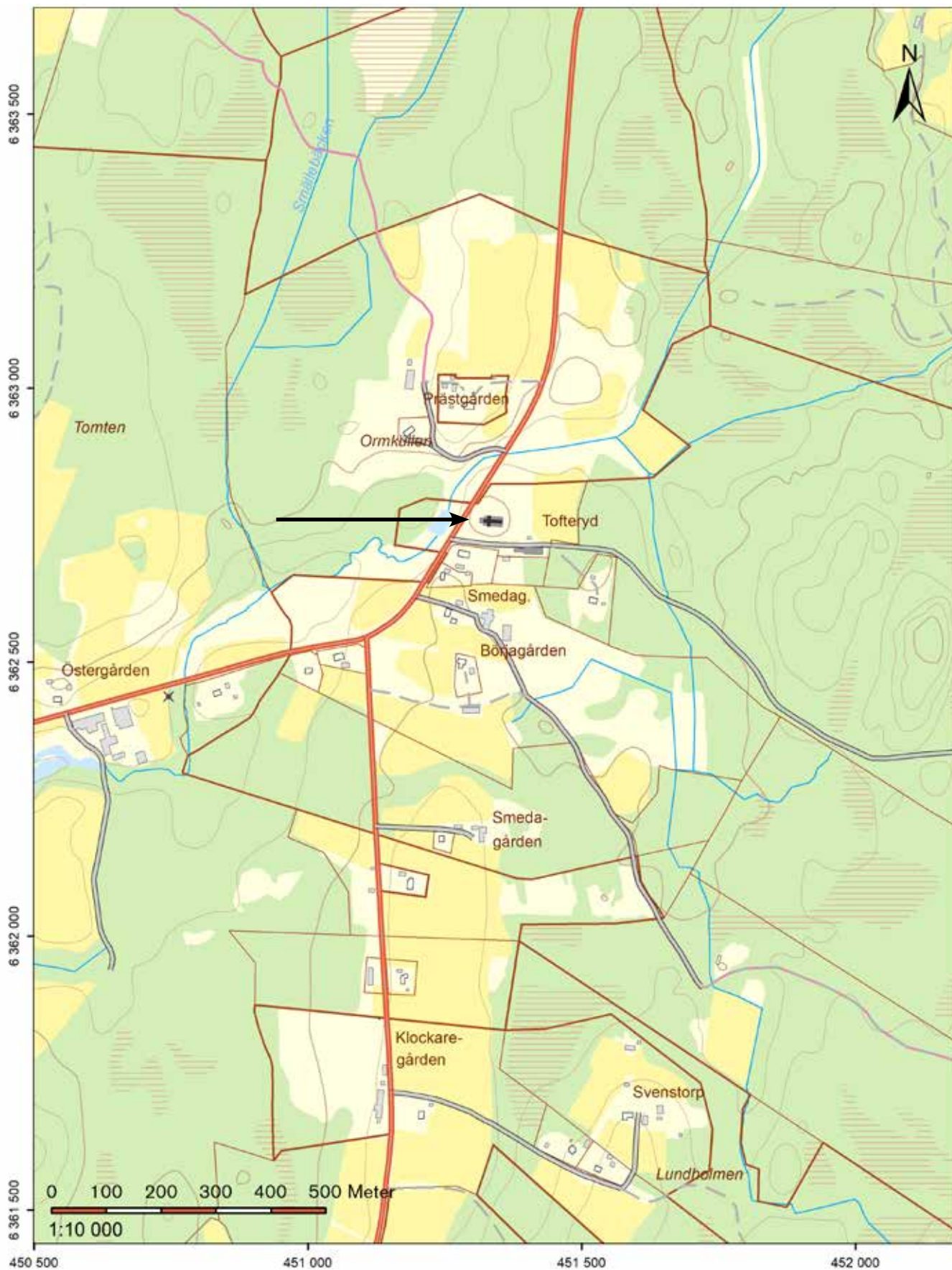
Antikvarisk medverkan i samband med utvändig restaurering, och ny tillgänglighetsramp, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	7
Vidtagna åtgärder.....	9
Putsarbeten.....	9
Förarbeten.....	9
Lagning av putsfasader.....	9
Avfärgning av putsfasader.....	10
Plåtarbeten.....	10
Omtäckning av torntak.....	10
Omtäckning av lanternintak.....	11
Lagning av tornets kors och kula.....	11
Snickeriarbeten och takstolslagningar.....	11
Lagningar av torntak.....	11
Övriga snickerier.....	13
Målningsarbeten.....	14
Målning av portar, fönster, ljudluckor och taklister.....	14
Marmorering på lanterninfasad.....	14
Målning av järn.....	15
Förgyllning av tornets kors och glob.....	15
Restaurering av blyfönster.....	16
Övriga arbeten.....	17
Ny åskledare.....	17
Grindstolparna.....	17
Kvarstående åtgärder vid slutbesiktningen.....	18
Framtida åtgärdsbehov.....	18
Byggnadshistoriska noteringar.....	18
Pust- och murbruk.....	18
Färgarkeologisk undersökning.....	18
Marmorering på lanternin.....	19
Ny tillgänglighetsramp.....	21
Materialspecifikation.....	22
Administrativa uppgifter.....	22
Referenser.....	23
Bilaga –bilder vid delbesiktningen den 1 oktober 2019.....	24
Bilder vid slutbesiktningen den 10 december 2019.....	28
Bilder vid slutbesiktningen den 3 december 2019.....	31

Bilagor

- Bilaga 1. Putsanalys och åtgärdsförslag, Målarkalk AB
- Bilaga 2. Färgarkeologisk undersökning, förslag till färgsättning
- Bilaga 3. Förslag till färgsättning, slutligt förslag
- Bilaga 4. Rapport Restaurering blyfönster Blyfönsteriet
- Bilaga 5. Ritning ny tillgänglighetsramp, Ritningen arkitektbyrå

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Under 2019 genomförde Skillingaryds församling en utvändig restaurering av Tofteryds kyrka. Merparten av fasadarbetena var att betrakta som löpande underhåll varför dessa inte krävde tillstånd enligt kulturmiljölagen. För de nya koppartaken på torn och lanternin erhöll församlingen tillstånd den 12 december 2017. Bygghandling för samtliga tak- och fasadarbeten togs fram av Lars Kjellström vid Växjö stifts fastighetsbyrå. Lagningarna av rötskadorna i tornets takstol utfördes inom ramen för givet tillstånd efter samråd med länsstyrelsen. Tillstånd till restaureringen av kyrkans blyfönster erhöles den 3 mars 2019 enligt handling upprättad av Glaskonst Winfried Baier från 2011. Restaureringen genomfördes under perioden maj till oktober 2019 av Sydskipper AB, Halmstad som totalentreprenör. Tillgänglighetsrampen anlades under perioden oktober - december samma år som en separat entreprenad av Thells AB, Huskvarna. Rampen utfördes efter av länsstyrelsen godkänd handling framtagen av Ritningen arkitektbyrå, daterad 2019-03-11.

I samtliga beslut stadgas att arbetena skall följas av antikvarisk medverkan. Skillingaryds församling har valt att anlita Jönköpings läns museum för antikvarisk medverkan. Handläggare har varit antikvarie Margareta Olsson, som även sammanställt föreliggande rapport. Denna sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

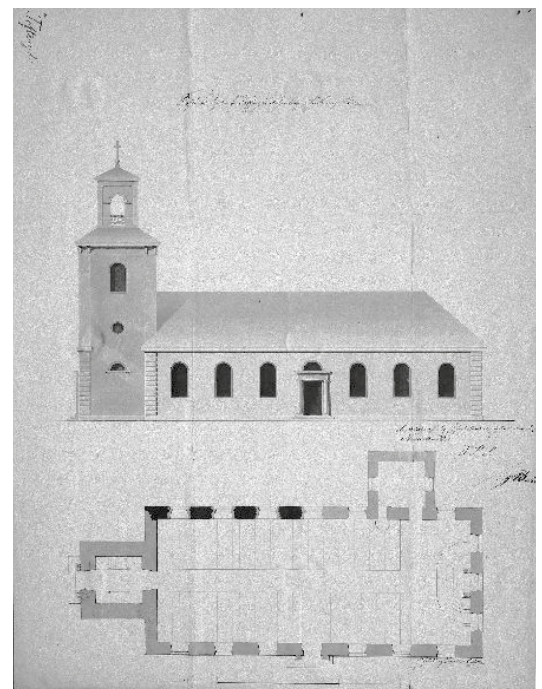
Syfte

Restaureringen var i huvudsak ett led i kyrkobyggnadens löpande underhåll. Det hade gått lång tid sedan föregående renovering 1983–84. Koppartaken på torn och lanternin var sedan länge bristfälliga. Syftet med omtäckningarna var därmed att säkerställa tekniskt fullgoda taktäckningar. Restaureringen av blyfönster på kyrkans norra sida, var en andra etapp i att ersätta befintlig oxiderad blyspröjs, där övriga fönster hade åtgärdats 1983–84. Vissa justeringar av kyrkans befintliga färgsättning gjordes, bland annat vad gäller kulören på portar, ljudluckor och tornets taklister, i syfte att få en mer enhetlig exteriör.

Syftet med antikvarisk medverkan var att dokumentera de genomförda åtgärderna i allmänhet, men även att fånga upp eventuella kulturhistoriska iakttagelser.

Historik

Den medeltida kyrkan i Tofteryd dömdes ut redan 1806 men det skulle dröja till 1825 innan sockenstämman tog beslutet om att ny kyrka skulle byggas. Tofteryd nya kyrka uppfördes 1833–35 efter ritningar av Fredrik M Bäck arkitekt vid Överintendentsämnet. Församlingen hade anlitat länsbyggmästare C R Palmér för ritningsförslag och materialbeskrivning men Bäck's omarbetade ritningar kom att följas. Visst inflytande kom dock Palmér att få,

Ritning till ny kyrka i Tofteryd signerad F M Bäck, 1832. ATA

Tofteryds kyrka från norr omkring år 1900, då kyrkan alljämt hade mörkt röda taklistor. Foto i otryckt manuskript till *Boken om Tofteryd*, A W Rendahl.

Tofteryds kyrka efter restaureringen 1935. Kyrkan fick nu en delvis ny färgsättning i vitt och grått. Foto i otryckt manuskript till *Boken om Tofteryd*, A W Rendahl.

bland annat täcktes långskeppets och sakristians tak med tegel efter hans inrådan. Den välkände kyrkobyggmästaren Peter Petersson från Tåå utanför Borås anlätades för bygget. Sockenstämmans protokoll ger vid handen att kyrkans blyinfattade fönster utfördes av glasmästaren Gudmund Andersson, i Unnaryds socken med glas från Kosta, att takteglet levererades från Vingård i Modahl samt att lanterninens smidesgaller tillverkades vid Götafors bruk. Torn- och lanternintaken täcktes ursprungligen med ek- och furuspån.

Någon gång omkring år 1900 täcktes spåntaken på torn och lanternin om med kopparplåt respektive rödmålad järnplåt. Samtidigt tillkom stuprör av vitmålad järnplåt.

Kyrkan genomgick 1935 en större restaurering under ledning av arkitekt Paul Boberg, Växjö. Putsfasaderna lagades, avfärgades och kyrkan erhöll ny färgsättning i grått och vitt. Tidigare hade taklisterna varit järnoxidröda. Trapporna vid entréerna sattes om med ny finhuggen röd granit.

År 1965 vidtogs en utvändig målning av kyrkan då bland annat fasaderna kalkströks och lanterninen målades vit. Vid tillfället ersattes stuprören med nya av koppar.

Den senaste utvändiga renoveringen utfördes 1983–84. Vid tillfället lades nytt maskinslaget tegel på långskeppets och sakristians tak. Fasadputsen lagades och ströks med kalkfärg (Serponit Kulturfärg). Taklisterna på långskeppet återställdes nu i en rödbrun ton. Tornets ljudluckor byttes mot nytillverkade av furu och kyrkans södra port kläddes med ny utvändig panel. Mindre lagningar gjordes av tornets och lanterninens koppertak. Samtliga fönster på kyrkans södra och östra sidor restaurerades av Glaskonst Winfried Baier där originalrutorna erhöll ny blyspröjs och skadat glas ersattes med nytt munblåst från Goete, Tyskland. Redan ett fåtal år efter renoveringen uppstod putsskador på tornet, sockeln och grindstolparna. Vilka brukstyper som användes vid garantilagningarna finns inte dokumenterat.

Kyrkan strax före restaureringen 2019. Fasaderna är, framför allt på tornet, kraftigt svärtade av rödalger och lavangrepp. Färgen på lanterninen är till stor del bortvittrad.

Beskrivning inför åtgärder

Tofteryds kyrka har en utformning i empire med västtorn krönt av öppen lanternin i trä. Långskeppet avslutas i väster med ett rakslutet kor och taken på långskeppet och sakristian är täckta med tegel och valmade. Kyrkan har för empiren typiska avskalade putsfasader där den nyantika dekoren har fokuserats till syd- och västportalerna och tornets lanternin. Färgsättningen går i varmt vita putsfasader med fönster i ljus grått och ytterportar, ljudluckor och taklistor i rödbrunt.

Kyrkans fasader har en handslagen spritputs med naturgrus i varierade bitvis grova fraktioner. Runt fönster och i nischerna samt vid långskeppets hörn är putsen slätputsad. Putsen bedöms vara från kyrkans tillkomsttid. Lagningar med ett kalkcementbruk förekommer fläckvis, i synnerhet på tornet.

Fasadputsen är överlag i bra skick och enbart mindre skador förekommer såsom rörelsesprickor över fönstren och enstaka bom framför allt under takfotslisten. Fasaden har utbredda lavangrepp. Den spritputsade sockeln kring kyrkan har omfattande skador, där ytputsen av hård kalkcement släpper från en slät grundning bestående av ett svagare bruk.

Ljudluckorna har utvändigt en rombiskt mönstrad panel, monterad med skruv. Panelen är bitvis uttorkad och sprucken. Luckorna sluter inte tätt utan större glipor förekommer mellan lucka och karmbottenstycke. Karmen är i original men har sekundära lagningar i sidostyckenas nedre delar.

Både lanterninen och tornets tak har skivtäckningar med handslagen kopparplåt.

Kyrkans ursprungliga puts är i gott skick, däremot förekom skador på putssockeln.

Färgen på lanterninen är kraftigt nedbruten. Hörnpilastrarnas baser har 1983 tagits bort och ersatts med anslutningsplåt av koppar.

Torrtakets koppartäckning har omfattande skador åt öster. Skadorna har lagats provisoriskt.

Den sekundära panelen på kyrkans södra port är sprucken och rötskadad i de nedre delarna.

Långskeppets och tornets taklister har skilda kulörer.

Koppertaket på tornet är sannolikt från 1960-talet med ståndränna och hög övre anslutningslist.

Ljudluckorna med sentida rombisk panel. Oljefärgen i bränd terra är kraftigt nedbruten. Under denna framträder stenkolstjärna.

Globen av driven koppar var från 1835 medan kopparkorset tillkommit 1935.

Vidtagna åtgärder

Putsarbeten

Förarbeten

Inför fasadarbetena skyddstäcktes samtliga fönster mot damm med tejpad plast. De äldre gravvårdar som stod uppställda söder om tornet flyttades tillfälligt. En större stenhäll, sannolikt en flyttad trappsten, fick ligga kvar och täcktes istället med plast och träskiva. Träskivan avsåg att fördela lasten från en ställningsstolpe som kom att hamna på hällen. Solbänkarna av sandsten skyddstäcktes med plyfa och plast.

Lagning av putsfasader

Putsfasaderna rengjordes varsamt med JOS-bläster där kritande kalkfärg och alg- och lavangrepp avlägsnades. Rengöringsprov utfördes på tornet för att avgöra lämplig nivå i förhållande till risken för skador på putsytan.

Partier med bomskador knackades ned till stabilt underlag och sprickor knackades upp. Lagningarna utfördes med naturhydrauliskt kalkbruk (St Astier, Målarkalk), ett torrbruk i blandningen 1:2 med 0–4 mm ballast till utstockning, 0–2 mm till slät ytputs och 0–8 mm till spritputsen. Lagningarna var mycket begränsade i omfattning (se putsanalys i bilaga 1). Den befintliga putsen stärktes upp genom strykning med kalkvatten.

Skadade partier i sockeln knackades ned in till murverket. Detta kom att omfatta ungefär halva sockeln. I övriga delar togs ytputs med bristande vidhäftning ned. Lagningarna utfördes här med grundning, utstockning och ytputs av naturhydrauliskt kalkbruk, i styrkan NHL 3:5.

Grindstolparna har en sentida cementbaserad puts med spritsen av krossad dolomit som föga överensstämmer med originalputsen. Putsen har frostsador i anslutning till marken.

Grindstolparna vid den södra entrén har kvar sin originalputs men även här fanns omfattande skador.

Sakristian efter blästring och nedknackning av skadad puts.

Parti av tornets fasad efter prov med JOS-blåstring. Redan före rengöring förekommer hög andel frilagd spritsten.

På tornets taksvall lades en ny råspont i takfallets riktning.

Plåttäckningen på tornet fick rakt utsprång i likhet med tidigare. Hål borrades upp i listen för förbättrad luftning av vinden.

Avfärgning av putsfasader

Inför beslut om färgtyp togs putsprov som skickades för analys till Målarkalk AB (se bilaga 1). Fasaderna bedömdes vara målade med kalkfärg varför målning med Kalkfärg V, Målarkalk AB föreslogs. På tornet där lagningar med kalkcementbruk förekom föreskrevs en kalkcementfärg (Hydraulit). Efter förslag från putsentreprenören togs beslut om att grunda med kalkcementfärg på tornets södra och västra sidor och att därefter avfärga hela fasaden med fabriksblandad kalkfärg. Detta skedde med Kungskalk, Målarkalk AB i två strykningar på tornet och tre på långskeppet. Sockeln avfärgades med hydraulisk kalkfärg.

Plåtarbeten

Omtäckning av torntak

Kopparplåttäckningen på torntaket revs i sin helhet. Täckningen var från 1960-talet och saknade antikvariska värden. Efter rivningen påträffades rötskador i både taksvallen och i takkonstruktionen varpå lagningar av dessa vidtogs (se *Lagning av torntak* nedan). För att få till ett slätt underlagstak till den nya koppertäckningen lades en ny råpont ovanpå taksvallen. På denna lades därefter en takpapp YAP 2500.

Den nya täckningen utfördes med 0,6 mm kopparplåt i dubbelfalsad skivtäckning med tvärfalsarna förskjutna mellan våderna. Plåtformatet 600 x 900 mm föreskrevs. Falsar tätades med linolje-baserad falsolja. Ståndrännan utfördes av korta plåtformat och långt uppdraget underplåt. Ståndrännan försågs med stomme av trä.

Den nya skivtäckningen i kopparplåt utfördes lika den förutvarnande. Ståndrännan utfördes med mindre våder, för att undvika rörelseskador i plåten. Att återställa lanterninens bas i trä diskuterades men anslutningsplåten bibehölls av tekniska skäl. Plåten formades dock för att likna en bas och målades även in i fasadens färg (ännu inte utfört).

Vid byggmötet hade täckningen på lanterninens tak redan rivits. Enbart den översta delen vid krönet fanns kvar. Denna bestod av småskaliga plåtar av varierande storlek och med handslaga falsar. Nedre delen hade sekundärt lagats i med större plåtar.

Omtäckning av lanternintak

Lanternintakets koppartäckning bestod av handfalsad skivtäckning och var fäst med klippspik. Enligt arkivhandlingarna skulle den vara lagd omkring år 1900. Tyvärr gavs inget tillfälle till dokumentation före rivningen. Kröndelen bestod delvis av mindre plåtar som bedömdes vara från 1800-talet. Att spara denna äldre täckning bedömdes inte som möjligt eftersom plåten behövde stickas in under kulan för att få till en helt tät anslutning. Undertakspanelen var även här från kyrkans tillkomsttid och var i ett gott skick. Härmed togs beslut om att inte täcka över denna med ny råspont. På undertaket fanns vid takfoten en kilformad originallist som gav taket ett uppsvängt avslut. Denna bibehölls och kompletterades i en sektion där den saknades. Därmed gjordes ingen förändring av takformen. Taktäckningen utfördes med kopparplåt på takpapp i samma utförande som torntaket, fast utan ståndränna.

Lagning av tornets kors och kula

Krönkorset med globen var klätt med kopparplåt. Från början bestod denna av ett förgyllt träkors medan globen var av i driven kopparplåt. Korset har därmed klätts in sekundärt, sannolikt i samband med renoveringen 1935. Korsets plåttäckning var ihopsatt av delar som nitats samman med fyrkantiga plåtnitar. Vid skarvarna förekom otätheter, vilka nu tätades genom lödning.

Snickeriarbeten och takstolslagningar

Lagningar av torntak

Efter rivningen av plåten på torntaket uppdagades rötskador i undertakspanelen, i synnerhet i de södra och östra takfallen. För att möjliggöra en inspektion av takstolarna demonterades all panel på dessa båda takfall. Med hänsyn till att panelen var i original från

Lanterninens taksvall var orört från tillkomsttiden och bevarades nu utan övertäckning med råspont.

Otåta skarvar i krönkorsets koppartäckning lagades med lödning. Här har det även behandlats med blymönja.

Långt gångna rötskador fanns även i vissa av högbenens övre delar.

Två av takstolarna åt öster hade rötskador på ovansidan av högbenen och i bindbjälkarnas ändar.

kyrkans tillkomsttid märktes den upp och demonterades varsamt för att möjliggöra en återmontering. Även takstolarna hade utsatts för fuktläckage under lång tid varpå rötskador uppkommit på vissa av takstolarnas ovansidor, både i anslutning till takfoten och i högbenens övre delar. Sammantaget behövde fyra bindbjälkar lagas i

Lagningar i två av takstolarna åt söder. Skadade högben ersattes i sin helhet, med hänsyn till bärrigheten. Bindbjälkarnas ändar lagades i med skarvning halvt i halvt. Lagningarna spikades med smidd spik lika befintlig takstol.

yttre änden och sju högben bytas ut i sin helhet. Eftersom takstolen innehöll återanvända takstolsdelar från den gamla medeltida kyrkan, togs alla utbytta delar omhand och lades in på tornvinden. Lagningarna utfördes av timringskunniga hantverkare hos entreprenören. Lagningarna gjordes helt i enlighet med den befintliga takstolens utförande. Detta innebär att handbilat furutimmer i exakta samma dimensioner användes och att sammanfogningen mellan högben och bjälkar utfördes med tappning och fästes in med smidda spikar. Nyttillverkad smidd spik användes. Lagningarna i bindbjälkarna utfördes med rak bladskarv eller i de fall skadorna var mindre omfattande med halvsulning. För att möjliggöra lagningarna i takstolarnas yttre ändar fick den översta taklistsbrädan och de sidobrädor i vilka taklisten var upphängd i, tillfälligt lossas. Här gjordes återmonteringen med befintlig spik. Befintlig undertakspanel återmonterades i så stor utsträckning som möjligt. Brädorna plockades dock bitvis om så att brädor med skadade ändar kunde återanvändas högre upp på takfallen. Befintlig smidd spik återanvändes om spiken inte var defekt. Taksvallspanelen lagades i med nya brädor i ramsågad kärnfuru av samma dimension som de befintliga. Kanterna snedhöggs före läggning, i enlighet med befintlig taksvall, detta för att bilda ett slätt och vattenavledande underlag. Eftersom en ny råspont skulle monteras på detta tak kunde inte de kilformade listerna som förekom längst ned vid takfoten bevaras.

Lagningar av den äldre taksvallen på den östra sidan.

Övriga snickerier

Panelen på kyrkans södra port var rötskadad i de nedre delarna och lagades i med ny panel i dessa delar. Porten var från 1835 men hade sekundärt klätts med panel 1983. Alternativet att nu helt avlägsna panelen och istället laga och återställa porten som ramverksdörr diskuterades. Åtgärden avses istället göras om några år i samband med tillgänglighetsanpassningen av entrén.

Rötskadade panelbrädor nederst på södra porten ersattes med nya.

Ljudluckorna försågs med dropplist av kopparplåt längs de nedre kanterna, som skydd mot inträngande fukt.

Lagningar på lanterninens fasad.

Uppstrykningsprov av ny kulör på västporten.

Uppstrykningsprov inför val av kulör på taklisterna, antingen järnoxidbrun eller grå.

Spår av marmorering på lanterninfasad. Denna var gjord i ett ganska grovt manér. De grova penseldragen var säkert en förutsättning för att dekoren skulle synas från marken.

I ljudluckornas karmar förekom rötskador i de sekundära lagningarna nederst. Lagningar gjordes nu om och ersattes med hyvlad kärnfuru, fina gränssnitt och smidd spik. Enstaka panelromber med genomgående sprickor ersattes med nya i samma form.

Den nedre bågen till rundfönstret i tornets västra fasad saknades. Eftersom fönsterbågen inte hade tagits tillvara fick en ny tillverkas med den befintliga bågen som förlaga. Den nya bågen erhöll rutor av nytt munmålats glas från Lamberts glashütte, Tyskland.

Målningsarbeten

Målning av portar, fönster, ljudluckor och taklister

Inför målningsarbetena gjordes en enklare färgarkeologisk undersökning av antikvarien. Resultatet av denna utmynnade i tre alternativa förslag till ändrad färgsättning (se bilaga 2 och 3). I korthet sammanfattas att kyrkan initialt haft gråbeiga fasader, rödbruna taklister, pärlgrå fönster, ockragula (eller vita) portar och tjärstrukna ljudluckor. Vid restaureringen 1935 ändrades kulören till helt vita fasader och taklister och fönster i grått. En viss återgång till den ursprungliga färgsättningen gjordes 1983. Därför hade långskeppets och sakristians taklister nu en rödbrun kulör medan taklisterna på lanterninen och tornet var gråa. Dessutom hade pigmentet bränd terra använts till den rödbruna kulören vilken ger en rödlila brytning istället för en rödbrun. Efter uppstrykningsprov beslutades att man nu mer konsekvent skulle försöka återgå till den färgsättning kyrkan erhållit vid byggtiden på 1830-talet, vilket innebar:

- att samtliga taklister, även tornets och lanterninens, målades i järnoxidbrunt.
- att samtliga portar och dörrar utvändigt målades i ekimiterande ockragul kulör.
- att fönstren utvändigt målades i en pärlgrå kulör.
- att ljudluckorna målades i mörkt brun kulör med avsikt att efterlikna tjära.

Samtliga dessa snickerier skrapades, slipades och tvättades samt målades om med linoljefärg i tre strykningar. Att återgå till tjärbehandling på ljudluckorna diskuterades men med hänsyn till det utsatta läget och de långa underhållsintervallerna valde man alternativet med linoljefärg som bedömdes ge ett mer varaktigt skydd.

Marmorering på lanterninfasad

Efter skrapningarna påträffades spår av marmorering på lanterninens fasader. Marmoreringen verkade ha förekommit på hela fasaden utom på taklisten och gått i grått, blått och svart på en neutralt grå grundfärg. Spåren dokumenterades (se *Byggnadshistoriska noteringar*). Församlingen valde att inte låta rekonstruera marmoreringen, detta med motiveringen att färgskikten slits snabbare i detta

utsatta läge och att det skulle kräva kortare underhållsintervaller med för att vidmakthålla dekorationsmålningen. En rekonstruktion av marmoreringen målades upp på en lös bräda som förvaras och kan beskådas i kyrkan.

Målning av järn

Lanterninens smidesgaller togs ned och blästrades rena från rost på verkstad. Efter rostskyddsbehandling med blymönja målades de med svart linoljefärg i tre strykningar. Återmonteringen skedde med befintliga järnmälör.

Ankarjärnen i tornfasaden var svartmålade. Utifrån äldre bilder framgick att järnen inte varit särskilt markerade före renoveringen på 1960-talet. Dessutom sakande de någon dekorativ form vilket ofta var fallet i fasader före nyklassicismen. Av denna anledning valde man nu att måla in ankarjärnen i fasadens brutna vita kulör. Järnen rengjordes från rost och behandlades med blymönja före målning med linoljefärg.

Även befintliga ventilgaller i sockeln målades med blymönja och linoljefärg i samma kulör som sockeln.

Förgyllning av tornets kors och glob

Omförgyllningen av tornets krönprydnad utfördes med blymönja, linoljefärgsbaserad guldgrund och äkta 23,75 K bladguld (Rosenobel Dobbel Gold). Även den nya åskledarens spröt förgylldes i dragningen på korset, i syfte att göra åskledaren mindre framträdande. Korsets armar försågs på ovansidan med fågelskydd i form av kladdig massa.

Inskriptionen på minnestavlan i tornfasaden åt väster förgylldes om med äkta bladguld.

Sammanställning kulörer

Pustfasad:.....	Bruten vit 103:3 (Kalkfärg 90, något ljusare med 175 g obränd umbra)
Putssockel:.....	Varmt grå NCS S 3005-Y20R
Lanterninfasad:.....	Pärlgrått NCS S 1502-Y
Taklister:.....	Brunröd NCS S 6030-Y70R, järnoxidbrun
Ljudluckor:.....	Järnoxidbrunt 1D-663 (Linoljefärg 2003)
Fönster:.....	Pärlgrått NCS S 1502-Y
Portar utvändigt:.....	Guldockert NCS S 4050-Y30R
Genomfärgat fogbruk under fönster:.....	kulör Torup (Målarkalks likare)

Uppstrykningsprov inför val av brytning på fasadfärgen.

Lanterninens smidesgaller nedtagna, blästrade och behandlade med blymönja.

Inskriptionen på minnestavlan förgylldes om.

En av de blyinfattade fönsterbågarna åt norr före restaurering. Färgtonen hos rutorna varierade.

Lunettformad båge under restaurering. All blyspröjs byttes mot ny. Foto: Blyfönsteriet AB.

Restaurering av blyfönster

Samtliga fönsterbågar på kyrkans norra sida restaurerades. Långskeppets övriga fönster hade åtgärdats med byte av blyspröjs 1983. Som underlag för länsstyrelsens beslut låg program upprättat av Glaskonst Winfried Baier, daterat 18 november 2011.

Restaureringen av blyinfattningarna utfördes av Blyfönsteriet i Alingsås (se rapport bilaga 4). Bågarna togs ned för att åtgärdas på verkstad. Vid demonteringen krävdes varsam uppsågning av igenmålad spalt mot karmarna samt uträtning av befintlig omvikt infästningsspik. På grund av att blyspröjsen var kraftigt försvagad av oxidation beslutades att all spröjs skulle bytas. Initialt avsågs lunettbågarnas spröjsar att bibehållas och enbart lagas. På inrådan av fönsterhantverkaren togs dock beslut om att även byta spröjsen i dessa bågar, detta eftersom flertalet rutor behövde bytas och att spröjsen riskerade att brista vid bytet. Spröjsen ersatts med ny i exakt samma dimension. Något kantbly fanns inte kring bågarna. Programmet utgick från att infattningarna skulle förses med kantbly, vilket hade medfört att spårfalsen hade fått breddas genom fräsning. Nu valde man ett mer autentiskt utförande utan kantbly, varpå ingreppet i bågarna även kunde undvikas. Blyspröjsarna var inte tätade med kitt men nu valde man att tillföra sådant i syfte att skydda både bågarna och det gamla glaset.

Enligt programmet skulle enbart skadade rutor ersättas. Ungefär 35 % av de befintliga rutorna hade bytts genom årens lopp. Därmed var rutorna i fönstren av varierande utseende, dels med gröntonat munblåst originalglas och ersatta rutor av ofärgat glas, där både munblåst och draget glas, dels planglas förekom. Med anledning av restaureringens omfattning med bytet av all blyspröjs beslutades nu att allt sekundärt glas skulle ersättas med nyttillverkat munblåst glas i samma grönton som det ursprungliga glaset (Lamberts glas-hütte, Tyskland). Därmed kom fönstren att återfå samma enhetliga utseende som de ursprungligen haft.

Rötskador i bågarna lagades i med kärnfuru av hög kvalitet.

Befintliga hörn- och öppningsbeslag togs loss, rengjordes från rost och behandlades med blymönja. Beslagen fästes med ny smidd spik.

Stormstagen var placerades på fönstrens insidor. Före ommålning var dessa målade i samma kulör som bågarna. Nu ändrades kulören till samma som blyspröjsen, med syftet att bli mindre framträdande.

Målningen omfattade ytterbågarnas ut- och insidor samt karmarnas utsidor och invändigt mellan bågarna. Kanterna på bågarna målades inte eftersom detta inte är brukligt på äldre fönsterbågar som är fast monterade. Utvändigt skrapades (och värmdes) färgen ned in till träet, men invändigt slipades enbart färgytan inför ommålningen.

Bågarna återmonterades, utan tätningslist, med nyttillverkad smidd spik med avklippta skallar. Spikarna mönjades. Efter montering skedde en slutstrykning av hela fönstret med linoljefärg.

Övriga arbeten

Ny åskledare

Kyrkan saknade åskledare. Tornet försågs nu med åskledare av fabrikat OBO Bettermann AB. Huvudsprötet monterades på tornets krönkors vilket medförde två nya infästningshål. Åskledarna drogs med två separata ledningar ner på olika sidor på tornet. I ledarnas sträckningar över lanterninfasaden målades denna in i fasadfärg för att inte synas. Detta gjordes även för att undvika missfärgande kopparutfällningar.

Grindstolparna

All puts knackades ned in till murverket på de fyra grindstolparna till västra grinden. Putsen som i sin helhet hade tillkommit vid garantilagningen 1985 hade ett felaktigt utseende och hade även omfattande skador. Ny puts byggdes upp med naturhydrauliskt kalkbruk, av fabrikat St Astier, Målarkalk AB. Stolparnas ursprungliga utseende med spritputsade fält omgivna av slätputsade ytor rekonstruerades. Spritputsen utfördes med samma grovlek som fanns på kyrkans fasader samt slogs på för hand. Grindstolparna till den södra grinden putslagades med naturhydrauliskt kalkbruk. Samtliga stolpar avfärgades med kalkfärg (Kungskalk, Målarkalk AB) i samma kulör som använts på kyrkans fasader.

Kommentarer över slutresultat

Vid fönsterrestaurering återställdes fönstren på kyrkans norra sida med gröntonat glas i samtliga rutor, varpå dessa fick ett enhetligt utseende. Fönstren på södra sidan har dock kvar rutor med varierad toning, varpå det nu uppkom en skillnad mellan kyrkorummets fönster på södra respektive norra sidan.

Efter resonemang valde man att inte rekonstruera marmoreringen på lanterninens fasad. Argumenten var en tveksamhet kring hur denna typ av dekorationsmålning skulle åldras i det utsatta läget på tornets krön, där det fanns risk att delar av marmoreringen på sikt skulle spjälka och försvinna. Likaså hade förslaget om rekonstruktion uppkommit sent i processen då det fanns begränsade möjligheter att ordna med en finansiering av åtgärden. Det fanns dock ett starkt stöd bland pastoratets förtroendevalda för att återställa denna för kyrkans arkitektoniska utseende viktiga dekor. Som en del i beslutet av nu avstå från att genomföra målningen var villkoret att vid nästkommande underhållstillfälle istället skapa förutsättningar för att den genomförs.

Anslutningslisten på lanterninens bas målades med modern primer i fasadens kulör. Färgen kommer att brytas ned tidigare än nästa underhållstillfälle men ger under tiden en upplevelsemässig effekt av att en mer reslig lanternin.

Den sentida skadade putsen på grindstolparna åt väster knackades ned in till murverket.

Den medeltida altarskivan i huggen sandsten som sedan renoveringen 1978–79 legat utvändigt norr om koret flyttades nu åter in i kyrkan för en mer skyddad förvaring.

Målningen av krönplåten över västportalen kvarstod vid slutbesiktningen.

Remstyckena på tornmurens krön hölls samman med inlaxade brådor. Utrymmet mellan remstyckena var fyllt med kalkbruk.

Tydliga spår av ockragult på kyrkans västport.

Kvarstående åtgärder vid slutbesiktningen

Vid slutbesiktningen den 10 december 2019 kvarstod insättningen av de restaurerade blyfönstren på kyrkans norra sida, även om detta var nära förestående. En anmärkning gjordes kring att hörnbeslagen fästs med spårskruv istället för smidd spik, vilket skulle korrigeras.

Plåtlisten som täcker krönet på portalen åt väster kvarstod att målas med oljefärg i fasadens kulör.

Framtida åtgärdsbehov

Krönen på grindstolparna är av grå sandsten och från tillkomsttiden. De är generellt i behov av rengöring. På ena stolpen har dubben sprängt sönder stenen och klotet riskerar därmed att falla ned och skadas. Rekommendationen var att en skadebesiktning görs och ett åtgärdsprogram tas fram av stenkonservator inom en snar framtid. I samband med att konserveringen görs bör även dropplisten under krönen ersättas med en ny i järnplåt. Denna bör få ett traditionellt utförande med rak obockad kant samt målas i svart oljefärg.

Porten vid den södra entrén hade sekundärt klätts in med en panel som förändrat utseendet. Att nu avlägsna panelen och istället laga dörren diskuterades. Åtgärden sköts dock på framtiden eftersom en justering av dörren behövs göras i samband med tillgänglighetsanpassningen, så att den uppfyller kraven för att rörelsehindrade i rullstol ska kunna passera. Renoveringen av dörren görs lämpligen i samband med att denna justering görs.

Byggnadshistoriska noteringar

Pust- och murbruk

Kyrkans nuvarande fasadputs är från byggtiden 1835. Putsbruket som använts var gulbeigt och därmed ett hydrauliskt kalkbruk. I putsbruket förekom tagel. Mellan tornmurens övre remstycken fanns en gjuten kärna av kalkbruk armerad med träflis.

Färgarkeologisk undersökning

En enklare färgarkeologisk undersökning gjordes inför beslutet om färgsättning. Denna utfördes av antikvarien med skrapprover och kulörbestämning enligt gängse färglikare (se bilaga 2). Vid denna påträffades på putsfasaden följande kulörer, ytterst beigevit, ganska kraftig brytning, därunder vitt, därunder beigevit (nära 46:2 Kalkfärg 90), underst mättad grå kulör (sannolikt färgskikt).

Underst på samtliga taklister påträffades en rödbrun järnoxid-brun kulör. Underst på fönstren påträffades en ljust pärlgrå kulör. På kyrkans portar påträffades en gulockra och därunder ett vitt. Båda dessa färgskikt kan sannolikt ha utgjort portarnas ursprungliga kulör. Om de haft en ockragul ekimiterande kulör utgör det vita färgskiktet en grundning. Underst på ljudluckornas karmar återfanns vad som förefaller vara tjära.

Marmorering på lanternin

På lanterninens fasad framkom spår efter en ursprunglig marmorering efter nedskrapningen av lösa färgskikt. Spåren var fragmentariska eftersom färgen överlag var kraftigt spjälkande. Själva penseldragen i den grovt dragna marmoreringen framträdde som åsar i träytan, på grund av att färgen (pigmentet) troligen skyddat ytan. På nedre basen som varit inklädd med kopparplåt sedan omkring 1900 framkom en mer opåverkad del av dekorationsmålningen. Grunden verkar vara i en neutralt grå kulör, Grå umbra, NCS S 2500-N, medan marmoreringen var gjord i blått, möjligen Berlinerblått, NCS S 4040-R90B och svart. Spår av ockragult påträffades på öppningens omfattning men denna målning verkar ha varit heltäckande. Troligen har den marmorerade lanterninen hört samman med kyrkans grå fasader och brunröda taklist.

Under dagens tegeltak på långskeppet finns nävertäckningen från 1835 ännu bevarad.

Spår av bevarad originalfärg på lanterninens fasad, sannolikt marmorering i berlinerblått och svart.

Spår av bevarad originalfärg på lanterninens fasad, sannolikt bottenfärgen i grått till marmoreringen.

Bevarad järnoxidbrun originalfärg på lanterninens taklist.

Återanvända delar, i tornets takstol, sannolikt hämtade från den gamla kyrkan.

Tillverkarstämpel på lanterninens galler "AR" för Götafors järnbruk vid tiden ägt av patron Andreas Åkerlund.

Spår efter ett rödmålat plåttak återfanns på lanterninens taksvall.

Takbottenpanelen både på torn- och lanternintaket bestod av äldre takbrädor med typiska spår för vattenavledning, sannolikt hämtade från äldre byggnad med torvtak.

Före restaureringen påträffades ett hugget kors i en sten i tornets sockel. Korset fanns i det sydvästra hörnet. Eftersom det var oklart om detta var ett äldre konsekrationkors eller en fixpunkt putsades korset över.

Ny tillgänglighetsramp

Rampen förlades till den södra entrén eftersom nivåskillnaderna och utrymmet här var mer gynnsamma än vid kyrkans huvudentré. Rampen utformades enligt ritning framtagen av Ritningen arkitektbyrå, daterad 2019-06-27 (se bilaga 5). Under hela rampen inklusive trappan göts en platta av armerad betong, på dränerande lager av makadam. För denna krävdes viss urschaktning av berörd yta, ett arbete som stod under schaktkontroll av länsstyrelsen. En äldre trappsten av lerskiffer som låg under den befintliga trappstenen togs tillvara och flyttades till en annan placering på kyrkogården. Befintlig trappsten återanvändes men förlängdes med en ny yttre trappsten samt kompletterades med två nya trappsteg i riktningen åt söder och öster. Rampen förlades längs med långskeppets södra fasad från trappan i riktning åt väster. Rampen utformades med sidorum och gångyta av packat stenmjöl med toppgrus. Yttre sidomuren och de nya trappstegen utfördes i röd krysshamrad Vångagranit. Avsikten var att stenmaterialet skulle likna den befintliga trappstenen. Gångytan avslutades med en sten i marknivå i röd granit. Övre trappstenen och slutstenen i gångytan försågs båda med kontrastmarkering av infälld grå granit. Sidomurar och trappstenar sattes i fix för att bli demonterbara i framtiden. Mot kyrkan sattes en platonmatta bakom rampen som skydd mot nedträngande fukt i rampens stenmjöslager.

Rampen försågs med handledare av smide som infästes i kyrkans fasad. Denna utfördes av 5 cm plattjärn av stål och böjda infästningsjärn av fyrkantsjärn i dimensionen 2,5 x 2,5 cm. Ytan berarbetades lätt för att ge intryck av smide. Sammanfogning gjordes med svetsfog med nedslipad yta. Smidesledaren drogs så att den rundade formen på kolonnen i portalen. Den målades med rostskyddsprimer och svart linoljefärg.

Södra portens båda dörrblad var enbart 82 cm breda. Dörren behöver därmed byggas om så att öppningen motsvarar måttet enligt bestämmelserna i BBR om 90 cm bredd. Denna ombyggnad avses utföras i ett senare skede då dörren samtidigt restaureras.

Södra entrén före anläggningen av tillgänglighetsrampen.

Grävningen utfördes som mest till 60 cm djup. Jordlagren var mestadels omrörda. Några delar av skallar påträffades (bild ovan).

Materialspecifikation

Målning av snickerier:	Engwall & Claesson AB, Utvändig linoljefärg
Målning av järn i fasad:	Blymönja, Interteknik AB, Engwall & Claesson AB, Utvändig linoljefärg
Lagning av fasadputs:	NHL-kalkbruk St Astier, Målarkalk AB
Avfärgning av fasadputs:	Kungskalk, Målarkalk AB (ytor med KC-bruk. Tornfasad grundad med Hydralit, KC-färg.
Lagning taksvall torntak:	Ramsågad kärnfuru, Rinns såg
Ersättningsglas blyfönster:	Munblåst glas, kulör 2116, grönton, Lamberts glashütte, Tyskland.
Kopparplåt:	0,6 mm kvalitet EN Cu-DHP
Falsolja:	Linoljebaserad (Liwa gruppen)

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-8590-2017 (koppartak) 433-1815-2019 (blyfönster) 433-8592-2017 (ramp)
Jönköpings läns museums dnr:	2017-248 2019-125 (tillgänglighetsramp)
Byggherre:	Skillingaryds församling
Projektledare:	Lars Kjellström, Växjö stift
Entreprenör:	Sydskiffer AB, Halmstad
Underentreprenör blyfönster:	Blyfönsteriet AB, Alingsås
Underentreprenör plåtslageri:	Gottskärs plåtslageri AB
Entreprenör, tillgänglighetsramp:	Thells AB, Huskvarna
Underentreprenör, smideshandledare:	Eskilssons finsmide, Jönköping
Antikvarisk medverkan:	Margareta Olsson
Rapportansvarig:	Dito
Rapportgranskning:	Anders Franzén
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vaggeryd kommun
Socken:	Tofteryds socken
Fastighetsbeteckning:	Tofteryd 6:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Tofteryds kyrka

Brandförsäkringsverkets arkiv, Stockholm

Brandförsäkring Tofteryds kyrka, 1838, 1893, 1903, 1911, 1920

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Tofteryds kyrka

Otryckta källor

Rendahl, A W. 1935. *Historik vid Tofteryds kyrkans 100-årsjubileum 1935*.
Manuskript till *Boken om Tofteryd* i församlingens arkiv (förvaras i tornkammaren).

Tryckta källor och litteratur

Andersson, Joel. 1994. *När Tofteryds kyrka byggdes – en kulturskildring av Tofterydsbygden under de tre första decennierna*. Skillingaryd.

Sörensen, Mattias. Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av Tofteryds kyrka. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2006:33. Jönköping.

Bilaga –bilder vid delbesiktningen den 1 oktober 2019

Tornets krönprydnad efter omförgyllning. Den nya åskledaren fästes in i prydnaden och förgylldes även den för att bli mindre synlig.

Befintliga stuprör bibehålls.

Lanterninens tak med ny skivtäckning i kopparplåt utan ståndränna. Med den bevarade originallisten fick takfoten ett något utvikt avslut.

Krönets speciella säteritaksform bibehålls. Däremot utfördes den inte med små plåtformat, vilket annars är karaktäristiskt för äldre plåtslageri.

Ny koppartäckning invändigt i lanternien. Den tidigare takluckan bibehålls.

Torn - och lanterninetakens nya koppartäckningarn präglas av hantverksmässigt utförande.

Lanterninen fick en något ändrad färgsättning med ljust gråa fasader och rödbrun taklist. Att återställa den marmorering som den ursprungligen haft bedömdes inte som realistiskt i dess utsatta läget.

En viktigt detalj var anslutningsplåten vid lanterninens bas. En bräda placerades bakom så att plåten hamnade i liv med fasadpanelen. Plåtlisten målades sedan in i fasadens kulör med en modern primer.

Lanterninens smidesgaller blästrades och målades med blymönja och svart linoljefärg.

Ena ljudluckan efter lagning och ommålning. Luckorna målades med oljefärg i en brun kulör för att efterlikna tjära på avstånd.

Nya åskledaren med fäste i stål isolerat med bly.

Invändigt i lanterninen justerades kulörerna så att de motsvarade utsidan.

Ny fönsterbåge tillverkades till tornets rundfönster. Den nedre bågen är nyttillverkad med den befintliga som förlaga. Nyttillverkat munblåst glas har använts till rutorna.

Delar av tornfasaden med ankarjärn inmålat med oljefärg i fasadens kulör.

Del av långskeppets södra fasad efter avfärgning och ommålning av taklist.

Arkitraven i västportalen efter avfärgning och omförgyllning av inskriptionen på minnestavlan.

Parti av sockeln målad i ljusgrå kulör med ventilgaller i samma nyans.

Lagningar av två av torntakets takstolar.

Takstolsdelar som byttes ut togs tillvara och lades in på tornvinden. Detta eftersom takstolen innehöll delar som misstänkts komma från den medeltida kyrkan. Delar som bedöms vara medeltida skulle kunna användas vid en framtida dendrokronologisk datering av den gamla kyrkan.

Bilder vid slutbesiktningen den 10 december 2019

Kyrkans södra fasad efter färdigställd restaurering.

Ett av blyfönstren åt norr efter restaurering.

Huvudentrén efter färdigställda arbeten.

Lanterninen och tornets krön med de nya koppartaken.

Korfasaden

Sydportalen med den nya tillgänglighetsrampen.

Sakristians dörr.

Kyrkans norra fasad. Återmonteringen och slutstrykningen av fönsterbågarna återstod vid besiktningen.

Söder om tornet där äldre gravvårdar tidigare stod uppställda ligger nu enbart den gamla trappstenen. Vårdarna har tagits in i kyrkan i avvaktan på en framtida konservering. Sockeln är något fläckig vid tillfället på grund av att det regnat.

Fogen mellan karmbottenstycken och solbänkar kommer att lagas med ett genomfärgat naturhydrauliskt kalkbruk.

Bilder vid slutbesiktningen den 3 december 2019

Den nya tillgänglighetsrampen framför södra entrén av röd krysshämrad Vångagranit. Handledaren är ännu inte på plats.

Rampen bestod av sidostycken av röd granit medan gångytan gjordes med packat stensmjöl med samma toppgrus som i gångarna. Längst ned i lades en stoppsten i röd granit.

Befintlig trappsten bibehölls närmast dörren. Det övre viloplanet försågs med kontrastmarkering av grå granit längs kanterna. I rampens sträckning fick grusgången breddas något in i kanten av närliggande gravkvarter.

Bilaga 1. Putsanalys Tofteryds kyrka Målarkalk AB**MÅLARKALK**

Hyllinge 2018-09-28

Svenska Kyrkan

Lars Kjellström

Lars.kjellstrom@svenskakyrkan.se

Tofteryd Kyrka

568 91 Skillingaryd

Tofteryd kyrka

Efter mitt besök på Tofteryd kyrka med Lars Kjellström kommer här ett utlåtande och åtgärd på kyrkans fasad samt sockel.

Nulägesanalys

Vi började med att kolla över sockeln. Denna visade många tecken på lagningar och nya påslag. Den nya avrinning som lagts har på stora delar av sockeln släppt och ligger som en lös kaka. Den spritputs som tillkommit under senare renoveringar uppfattas som väldigt hård och innehåller troligtvis KC-bruk. Spritputsens vidhäftning är väldigt låg och på stora delar av sockeln har det den ramlat ner på sina ställen har delar av de undre skikten tagit skada av den starkare ytputsen.

Kyrkans fasader på långskeppet är väl bevarade och inga större skador noteras. Slitage på färgen runt omfattningar samt topparna i ballasten på den yttre putsen som färgen slitits bort med tiden.

Färgen på tornet är på flera delar slut. Alg påväxt (rödalger) finns på tornet.

POSTADRESS

Målarkalk AB
Hyllingegården, Brogårdavägen 11
SE-265 75 Hyllinge, Sweden
info@malarkalk.se
www.malarkalk.se

TELEFON

Tel +46 (0) 42 22 50 18
Fax +46 (0) 42 23 41 85

BANKGIRO

653-2360

ORGANISATIONSNR.

556052-6682

MÅLARKALK

Små lokala lagningar finns dessa är troligtvis även dessa gjorda med ett Kc baserat bruk. Det yttre skikt av puts uppfattas på sina delar poröst och kan enkelt avlägsnas när man drar i det med en mejsel.

Sakristian är som långhuset utsatt av naturligt slitage. Färgen på omfattningar börjar ta slut. På sakristian hittas även påväxt av rödalger.

Reservation

Besiktning har gjorts från marknivå och är därför endast representativ för de två nedersta metrarna

Åtgärdsförslag fasader

Hela kyrkan behandlas med Kalkohol för att avlägsna den påväxt som finns på kyrkan.

Putsens yta blästras så den gamla avfärgningen avlägsnas.

Skadad puts samt de lagningar som gjorts knackas ner till frisk puts / stomme anträffas.

Vid behov kalkvattnas fasaden för att stärka upp den befintliga putsen.

Vid eventuella lagningar som behövs göras används Saint-Astier 3,5 1:2 0-4 för att bygga ut putsen till önskad tjocklek max 12mm per påslag. Ytan arbetas med en spikbräda alt våffla för att skapa god vidhäftning för ytputsen.

Som ytputs använd Saint-Astier Hydraulisk kalkspritputs NHL3,5 0-8mm som läggs enligt anvisning i brukets produktdatablad.

Vid avfärgning används kalkfärg V i önskad kulör.

De delar av sockeln som putsen släppt in till stommen grundas upp med ett Saint-Astier Grundningsbruk NHL5 1:1,5 0-4mm med en täckande yta och toppig yta.

POSTADRESS

Målarkalk AB
Hyllingegården, Brogårdavägen 11
SE-265 75 Hyllinge, Sweden
info@malarkalk.se
www.malarkalk.se

TELEFON

Tel +46 (0) 42 22 50 18
Fax +46 (0) 42 23 41 85

BANKGIRO

653-2360

ORGANISATIONSNR.

556052-6682

MÅLARKALK

Ytan byggs ut till önskad tjocklek med Saint-Astier NHL5 1:2 0-4mm i max 12mm per påslag. Önskas en slätare yta används Saint-Astier NHL5 1:2 0-2mm då i max 6mm per påslag.

Avfärgning sker med Hydralit i önskad kulör.

Notis:

- Skulle man önska att ha en Spritputs på sockeln spikrivs alt våfflas utstockningsbruket vid sista påslaget.
Därefter läggs en Hydraulisk kalkspritputs NHL3,5 0-5/0-8mm.
Denna målas med fördel med Kiselit NHL3,5 – Hydraulisk kalkfärg i önskad kulör.
- Produktblad för samtliga produkter i detta åtgärdsförslag finns att hämta på www.malarkalk.se.

Generellt

Ovanstående åtgärdsförslag är att betrakta som en rekommendation och utgör inte någon bygghandling utan är endast tänkt att användas som ett hjälpmedel för den som ansvarar för arbetena. Vid allt arbete med kalkbruk/kalkfärg är det av största vikt att de rekommendationer som finns avseende blandningstid, vattenmängd, för- och eftervattning samt övriga utförandeföreskrifter efterföljs. Det är alltid hantverkarens ansvar att arbetet utförs på ett fackmannamässigt sätt. Leverantörens produktblad ska alltid följas.

Eventuella frågor besvaras av undertecknad.

Med vänlig hälsning

MÅLARKALK AB

Viktor Holt-Busk

POSTADRESS

Målarkalk AB
Hyllingegården, Brogårdavägen 11
SE-265 75 Hyllinge, Sweden
info@malarkalk.se
www.malarkalk.se

TELEFON

Tel +46 (0) 42 22 50 18
Fax +46 (0) 42 23 41 85

BANKGIRO

653-2360

ORGANISATIONSNR.

556052-6682

Bilaga 2.

Färgarkeologisk undersökning av Tofteryd kyrka utförd 2019-05-16

Färglager redovisas inifrån och ut mot ytan.

- Putsfasad**
1. eventuellt grått
 2. beige 103:3 något ljusare (200 g obränd umbra)
 3. flera lager bruten vit 46:1 (50 g obränd terra)
 4. bruten gulvit 46:2 något mörkare (100 g obränd terra)

- Taklister**
1. brunröd S7020-Y70R, järnoxidbrun
 2. mörk rödbrun S6030-Y80R
 3. varmt ljusgrå Grön umbra 7A-786
 4. brunlila carput mortum

- Lanternin taklist**
1. brunröd S6030-Y70R, järnoxidbrun
 2. beigegrått 5C-94 guldocker blandad med svart och vitt
 3. Flera lager vitt

- Lanternin fasad väggfält**
1. pärlgrått 1502 grå umbra (alt grön umbra 7A-786)
- Listverk**
1. mörkt grå 2A 786+98
 2. beigegrå grön umbra 5A-786
 3. vitt många lager vitt

- Fönster**
1. pärlgrått 1502 grå umbra
 2. vitt
 3. varmt grå

- Port**
1. Vitt
 2. guldocker S4050-Y30R
 3. brunlila carput mortum

- Ljudluckor**
1. Tjära
 2. svart tjära (stenkol?)
 3. brunlila carput mortum

Förslag till utvändig färgsättning av Tofteryds kyrka 2019-06-22

Alternativ 1. Återgång till 1838-års färgsättning

Fasadputs	Beigevit 103:3 något ljusare (175 g obränd umbra)
Putssockel	mörk grå 30:9 (kalkfärg 90)
Taklister långskepp, torn och lanternin	brunröd S6030-Y70R, järnoxidbrun
Lanternin fasad (även invändigt)	pärlgrått 1502 grå umbra (alt grön umbra 7A-786)
Lanternin pilastrar, arkitrav	mörkgrått 2A -786+98 (Linoljefärg 2003)
Fönster	pärlgrått 1502 grå umbra (alt grön umbra 7A-786)
Portar	Guldockar S4050-Y30R
Ljudluckor	opigmenterad tjära

Alternativ 2. Återgång till 1936-års färgsättning

Fasadputs	Bruten vit 46:1 (Kalkfärg 90)
Putssockel	mörk grå 30:9 (Kalkfärg 90)
Taklister långskepp, torn och lanternin	Varmt ljusgrå 6A-786 Grön umbra (Linoljefärg 2003)
Lanternin fasad (även invändigt)	Bruten vit S 0502-Y50R
Fönster	Varmt ljusgrå 6A-786 Grön umbra (Linoljefärg 2003)
Portar	Guldockar S4050-Y30R
Ljudluckor	Svartpigmenterad tjära

Bilaga 3.

Förslag till utvändig färgsättning av Tofteryds kyrka, version 3, 2019-06-12

Alternativ 1. Återgång till 1838-års färgsättning anpassad variant

Fasadputs	Beigevit 103:3 något ljusare (175 g obränd umbra)
Putsockel	mörkt grå 30:10 (kalkfärg 90)
Taklister långskepp, torn och lanternin	brunröd S6030-Y70R, järnoxidbrun
Lanternin fasad	pärlgrått 7B-92 grund S 6030-Y70R, järnoxidbrun marmorering S 5010 Y10R mörkt grå marmorering 1A-786 grön umbra, alt bensvart 1A-98, svart marmorering Guld ocker S4050-Y30R, gul marmorering
Lanternin invändig fasad	pärlgrått 7B-92
Lanternin invändigt tak	brunröd S6030-Y70R, järnoxidbrun
Fönster	pärlgrått 7B-92
Portar	Guldocker S4050-Y30R
Ljudluckor	Järnoxidbrunt 1D-663

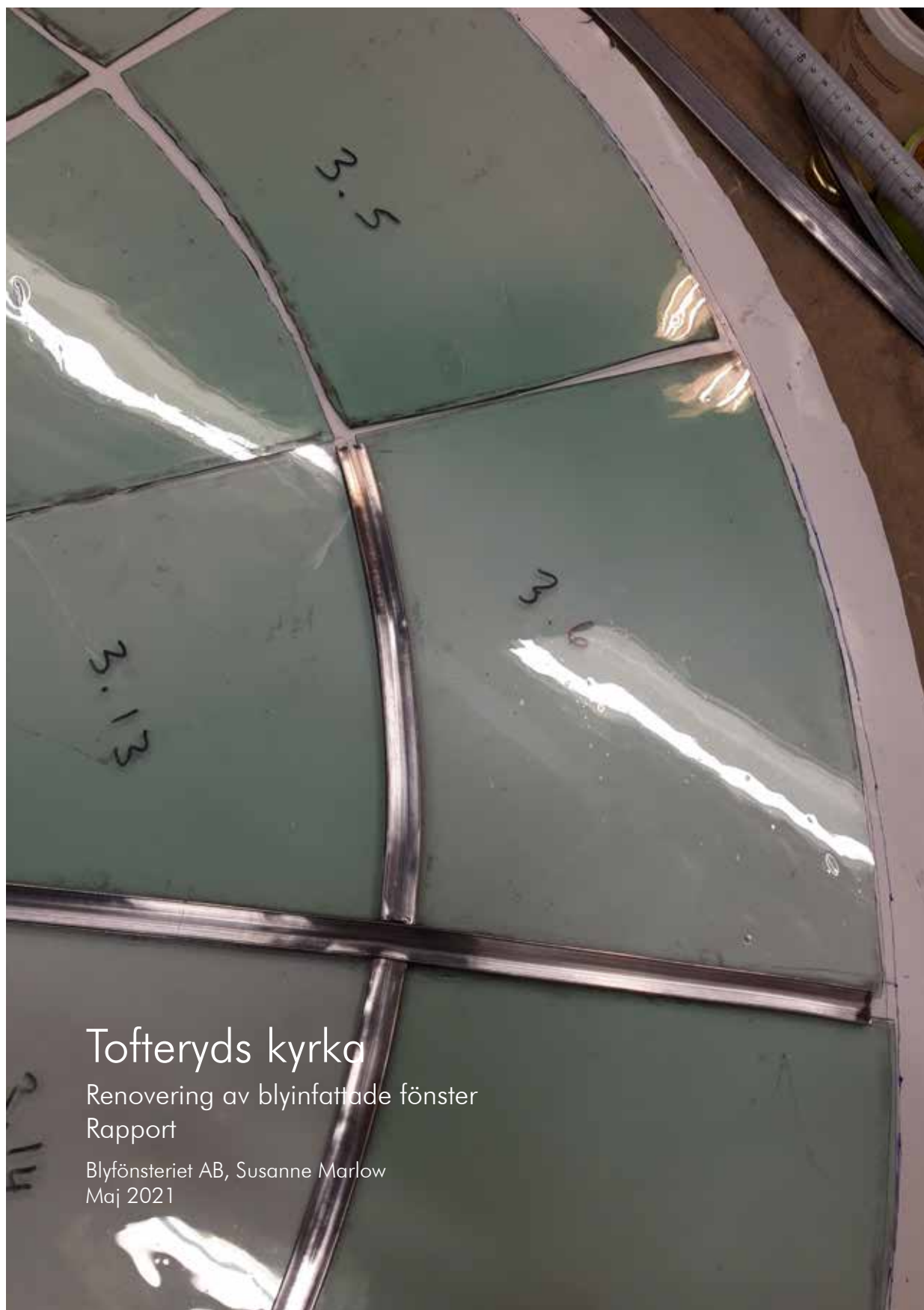
Lanternin fasad marmorering alternativ 2, mera likt originalet

S 4040-R90B dalablå **marmorering**

Bensvart 1A-98 svart **marmorering**

S 7005-R80B mörkt grå **marmorering**

Bilaga 4. Rapport restaurering av blyfönster, Blyfönsteriet AB

Tofteryds kyrka

Renovering av blyinfattade fönster
Rapport

Blyfönsteriet AB, Susanne Marlow
Maj 2021

Blyfönsteriet har under år 2019 som underentreprenör till Sydskiffer AB i renoverat blyinfattade fönster i Tofteryds kyrka, Skillingaryds församling. Uppdraget innefattade 24 rektangulära bågar à 12 glas, två rektangulära à 24 glas samt 6 stycken lunettbågar à 21 glas. I uppdraget ingick förutom renovering av blyinfattat glas även renovering av träbågar samt stagjärn.

Status före renovering

Bågarna är av spårfalskonstruktion med blyinfattat glas satt med draget bly av dimensionen 15x3 mm. Blyet var på de flesta bågar kraftigt oxiderat med flertalet blybrott. Vid tidigare renovering har kantbly satts på de blyinfattade panelerna vilket är felaktigt i en spårfalskonstruktion. Glaset är ursprungligen ett blågröntonat munblåst glas som genom åren på flertal ställen blivit ersatt av diverse klara glas; valsat glas, planglas och antikglas. På inrådan av Blyfönsteriet beslutades att dessa glas vid renovering skulle ersättas med nytt munblåst glas i en ton likt det ursprungliga. Valet blev Lamberts munblåsta glas i kulören 2116-xx.

Renovering av blyinfattningar

För samtliga moment av renoveringen se bilaga "Åtgärdsförteckning" där även antal bytta glas per båge anges. Förutom glas med tillverkningsmetod och kulör som avvek från ursprungligt byttes även trasiga glas samt glas som storleksmässigt var för små.

Som nämnts var vid tidigare renovering blyinfattningarna felaktigt satta med kantbly. Vid omsättning sattes därför inget kantbly eftersom bågarna är av spårfalskonstruktion. Efter omsättning kittades blyfogarna med infärgat flytande kitt. Blyinfattningarna återmonterades sedan i den spårfalsade bågen med linoljekitt. Slutligen återmonterades stagjärnen med ett 10 mm hastbly enligt ursprungligt utseende.

Träbågar och stagjärn renoverades med rengöringsgrad 1 och ytbehandlades enligt instruktion från uppdragsgivare.

För foto före, under och efter renovering se fotobilaga.

Tofteryds kyrka, åtgärdsförteckning

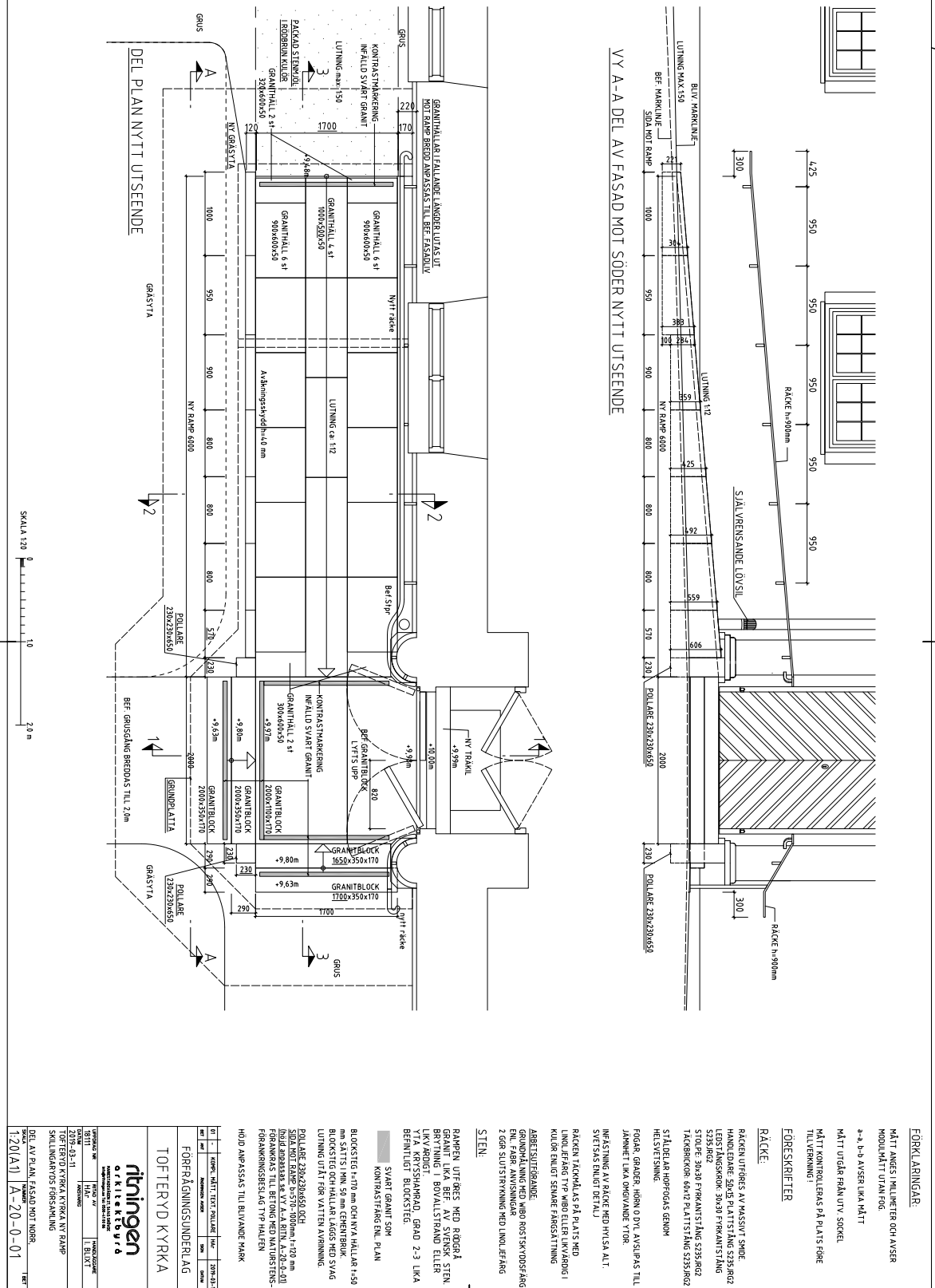
Fönster beteckning	Delar	Isärtagning	Rengöring	Grön	Klar	Skadat	Saknas	Ihopsättning med ny bly
1	12	X	X	9	1	2		X
2	12	X	X	9	1	2		X
3	12	X	X	6	5	1		X
4	12	X	X	9	1	2		X
5	12	X	X	6	3	3		X
6	12	X	X	10	2			X
7A	21	X	X		19	2		X
7B	21	X	X		19	2		X

S:a antal glas	114

49 51 14 0

Bilaga 5. Ritning tillgänglighetsramp Tofteryds kyrka

Upphovsrätt av denna handling tillhör ritningen arkitektbyrå

År 2019 genomfördes en utvändig restaurering av Tofteryds kyrka. Vid denna vidtogs en utvändig ommålning av kyrkan där den ursprungliga färgsättningen återställdes. I samband med arbetena påträffades spår av en marmorering på lanterninen som funnits när kyrkan byggdes på 1830-talet. Man valde dock att avstå ifrån en rekonstruktion av denna. Koppartaken på tornet och lanterninen lades om. Omfattande rötskador i torntakets takstol föranledde lagningar. Blyfönstren på kyrkans norra sida restaurerades med ny blyspröjs och med kompletterade nya rutor av munblåst fönsterglas i samma ton som originalrutorna från Kosta glasbruk.

